

Mennyei polgárság.*

Bibliai előkép szerint, Isten az embert a földnek porából formálta és kebelébe élő lelket lehelt. Ennél rövidebben és találóbban nem is adta vissza senki a teremtés történetét. Mintha az író maga is ott lett volna a műhelyben, ahol kidomborodtak az emberi test nemes vonalai; ahol kipattant az isteni szikra, mely a holt anyagba életet varázsolt s megörökítette a földön a Teremtő képét és hasonlatosságát. Így alkot az igazi művész is, akit kötnek ugyan a mesterség bevett szabályai és korlátoz maga az anyag is, de lelkének indítása nyomán a külső akadályokon felülemelkedve, azt adja, ami az ő lényege, amit benső tusakodása, átnemesült érzése és tiszta látása alapján szépnek, jónak és igaznak ismer.

Test és lélek ellenkezése váltják ki az emberből a zavart, a diszharmóniát. Test és lélek összhangja jelenti az egészséges életet, amely önmagát gyógyítja azoktól a káros behatásoktól, amelyek a külvilág részéről hovatovább egyre fokozottabb mértékben törnek előre, elgáncsolni óhajtvá minden jó szándékot, az akarat szentségének diadalát.

Test és lélek, anyag és szellem, föld és ég állandó harcát mutatja az emberiségnek sokezeréves története, amelynek okmányait híven megőrizte a mi számunkra az Ó- és Újszövetség; a szent könyv mintegy kétezer év adatgyűjtését, megfigyeléseit tartalmazza s már ennél fogva is óriási értéket képvisel. Ebben látjuk homályos körvonalait a családi, törzs és nemzeti életnek, itt-ott tarkítva a fajok és földi hatalmasságok ádáz harcainak színes leírásával. Jeles alakok jelennek meg előttünk, akiket körül-

* Pápán, a Ref. Nőegyesület vallásos estélyén: 1927. március 20.

rajong gyermekkorunknak a csodálatoshoz vonzódo képelete. Történelmi korszakok támadnak fel újra lelki szemink előtt, amelyekből saját nemzetünk sorsa mered felénk hátborzongató részletekkel, hajszalnyi pontossággal és elejétől végig mélységes tanulsággal. Eleven lánglelkek lobbannak fel a pusztaságban, hogy vezessék a népet az ígéret földje felé s a bujdosás közben is gondoskodjanak a test és lélek szükségleteinek ellátásáról az égből hulló manna és a Sinairól kiadott törvény alakjában.

Van itt hősi bátorság, van királyi jellem, van lelkes barátság, van alakoskodó gyávaság, van jogtiprás és erőszak, van szomorú fogság, van próféta keserűségből táplálkozó végítélet, van lassan derengő vigasztalódás és az újjáébredésnek bizonyos reménye, amely a nép lelkében s a honi talajban gyökerezik s aminél csak a megpróbáltatásokban megedzett istenhit nagyobb, tudván, hogy „Izrael őrzője“ nem szunnyadhat soha örökké... Ide még csak egy parányi szeretet kell, hogy az isteni mű teljes legyen; hogy a megbolygatott összhang helyreálljon s a grádicsok énekével megszentelje a romok felett fakadó új, diadalmas életet.

De most veszem észre, hogy az előbbi mondat utolsó szavát tulajdonképpen nagy kezdőbetűvel — Élet — kellett volna írnom; mert már az Újtestamentum légkörébe léptünk át, ahol a mi Krisztusunknak eszményi evangéliuma szab törvényt, terem új világot, szerez magának kiváltképpen való népet s Isten országában példázza a *mennyei polgárság* ismertető jeleit.

Ez a címe mai felolvasásomnak. S ha netalán tán egy Nőegyesület vallásos estélyének keretében első tekintetre nem is látszik gyakorlati kérdésnek, amely sürgős megoldást követel, — azért úgy gondolom, hogy ennek az ideális országnak a taglalásában is találkozni fogunk olyan momentumokkal, amelyek a földet és a modern valóságot nem hagyják ki a számításból, sőt a meglevő alapokon kiindulva, a testvérlelkek együttes áhívatát és munkáját igénybe véve, óhajtják az isteni végcélt szolgálni, mindig feljebb haladva a lelki fejlődés végtelen lépcsőfokain.

*

Mit jelent hát a mennyei polgárság eszméje? Erre nézve az Úr Jézus határozott választ ad, amikor azt mondja, hogy az „ő országa“ nem e világból való. A hegyi beszéd boldogság ígéiben ez az ország nyitva áll a lelki szegényeknek és azoknak, akik háborúságot szenvednek az igazságért. Tovább menve, hogyha ezt az országot és annak igazságát keressük első sorban, akkor minden egyéb megadatnak nekünk. Ennek az országnak a kapujához a keskeny út vezet, amelynek göröngyei és tövi-sei éppen arra valók, hogy azokon türelemmel és lelki aláztatossággal áthaladva, alkalmasakká legyünk Isten országa áldottságának boldog és boldogító élvezetére. Hasonlataiban és példázataiban ugyanezt az eszmét fejti ki a mennyek országának dús termésében és drágalátos kincseiben, ahol magasan szárnyaló lelke mindig talál alkalmat arra, hogy mint a fecske megfürdesse magát a Genézareth tavának ragyogó tükörében; hogy tükör által és homályos beszéd által vezessen bennünket a „szemtől-szembe“ való látás tökéletes, isteni állapotához, ami után Pál apostol is annyira eseng a korinthusi levél gyönyörű himnuszában! — Elsőséget, kitüntetést nem ígérhet, nem osztogathat senkinek, még leghívebb tanítványainak sem, akik az ő jobb és balkeze felől csak úgy ülhetnek a mennyeknek országában, ha az Isten is úgy akarja. Minket is — valljuk be — akárhányszor megszegyenít a Mester, amikor kéréseinkre és kérdezősködéseinkre így felel: „Nem tudjátok, mit kértek“... „Nem tudjátok, minemű lélek lakozik tibennetek...“

Ezekben a rövid utalásokban — főbb vonásaiban — mintegy adva van a mennyei polgárság eszméje is. Krisztus nem alapíthatott földi fejedelemséget: alapított tehát lelki országot, amelynek a törvénye őt éppen úgy köti, mint engemet, mint a legszegényebb Lázárt, aki szegénységében és megvetett állapotában az „Abrahám kebele“ után áhitozik. És milyen boldog az a hívő lélek, az az igazi tanítvány, akiről megállapítható, hogy „olyan, mint az Ő mestere“. Az őskereszténység első századában ezt ugyan csak komolyan vették az emberek. Aki egyszer jószántából Jézushoz csatlakozott s maga-magát megtagadva, föl-

vette az ő keresztjét, a mindennapi keresztet és úgy követte őt a földi boldogság és mennyei tökéletesség útjain, az mindvégig hű volt az általa megismert igazsághoz s attól sem élet, sem halál, sem magasság, sem mélység el nem tántoríthatták, mert a közte és a Mester között létrejött szent viszonynak alapja és fenntartó eleme a szeretet vala.

Az egyház, mint üdvintézmény, akkortájt még csak kialakuló-félben volt. Még alig-alig voltak kötött formák, amikbe kapaszkodni lehetett volna. De annál több és gyakoribb volt az isteni lélek közvetlen sugallata, aminek a hatása alatt az első keresztények készek voltak minden áldozatra. Áldoztak is bőven vagyont, vért, életet, — csakhogy hiveknek találtassanak az órállomáson, ahová a lelkek őriző Pásztorja állította őket. Ennek a léleknek békés munkája, isteni türelme és harci vitézsége vívta ki végeredményében a kereszténység erkölcsi győzelmét a görög-római pogány civilizáció fölött s lett a világ ura világi értelemben is, miáltal több ízben kockára tette és elhomályosította a Krisztus által alapított lelki országnak legszentebb javait s ezzel együtt mennyei polgárságunk elsőszülöttségi jogát.

A kérdés azon fordul meg: közel állunk-e Jézushoz, vagy pedig távol állunk-e tőle? — amint ezt az apostol az efezusi levélben olyan grafikus rövidséggel, az eleven szemléltetés igézetével magyarázza... Oh, én szegény efezusi polgár! — Amíg távol állok Jézustól, addig reménység és Isten nélkül való vagyok. Ez még menthető, ha nem tudtam, nem láttam és nem ismertem őt. Szóval, elborított engemet a Bűn árnyékában a testi-lelki sötétség. De most, hogy Isten csodálatos világossága engemet is kihozott a halál árnyékának völgyéből és a Krisztusban „új teremtés“ lett belőlem, maga ez a világosság, ez a tiszta látás, a testnek ez a lámpása kötelez, hogy Jézushoz közel állva, az ő lelkének indítását követve, már e földön kiérdemeljem az én mennyei polgárságomat. De hadd beszéljen az apostol maga: „Eljött és hirdetett békességet néktek, távol- és közel-állóknak. Mert ő nyitott nekünk mindkettőnknek utat az Atyához — egy lélekben. Azért most már nem vagytok többé jövevények és zsellérek, hanem a szentek polgártársai s az Isten házanépe, apostoli és prófétai alapra rakott

épület, amelynek a szegeletköve maga a Krisztus Jézus.“
(Ef. II. 17—22.)

Zsellérnek és jövevénynek lenni, nem valami nagy tisztesség. Amire Erdélyben — a kopogtatásra kiszólva — félig komolyan, félig tréfásan ezt szokták mondani: Künn tágas, benn — szoros... Vagyis, ha rokonlélek közeledik, azt még beengedjük, akármilyen szorosan vagyunk is; de ha idegen lélek próbál beférkőzni a mi szent közösségünkbe, annak ajtót mutatunk, mert „test és vér nem örökölheti Istennek országát...“

De hát miért lenne éppen közöttünk akárki zsellér és jövevény, amikor adva van az út és a mód mindnyájunk számára, hogy a szentek polgártársai és az Isten házanépe legyünk, az Ő országának örökös polgáraival diadalmas hitben, jó reménységben és megváltó szeretetben egybeforjunk, megkóstolva és élvezve a mennyországnak előízét már itt a földön.

Az első keresztények, azok a fent említett efezusi polgárok is — a Diána-templom félelmetes árnyékában — tudtak, minden alakoskodást és üres mentegetődzést félretéve, valóban „a szentek polgártársai és az Isten házanépe“ lenni. Hát minket mi gátol az ő nemes példájok követésében? — Erre vonatkozólag érdeemesnek tartom itt kivonatossan közölni egy ismeretlen, részrehajlás nélküli megfigyelőnek a tanuságtételét az első keresztények magatartása felől, amely az egyéni és társadalmi élet minden viszonylatára kiterjed. Ebből bárki megítélheti, hogy mit jelentett abban a korban — Kr. u. 140 körül — kereszténynek lenni.

Egyfolytában idézem: „— — Nem laknak elszigetelve külön városrészekben. Közönséges, mindennapi nyelven beszélnek: életmódjukban sincs semmi különleges. Csakúgy ruházkodnak és étkeznek, mint a többi lakósok; de magatartásukban van valami érthetetlen, meglepő jellemvonás. Ők csak bújdosnak e földi téreken. Az idegen ország — otthonos előttük: a saját hazájuk pedig majdnem idegen. Testben járnak, de nem test szerint élnek. Hív munkában leélik ezt a földi életet, de addig is lelki szemeik előtt állandóan ott lebeg a mennyei polgárság eszménye. Engedelmeskednek a külső törvényeknek s azonfelül is példás.

erkölcsi életet élnek. Mindenkit szeretnek . . . s őket mégis mindenki megveti és üldözi. Általában szegények; de boldogok, ha másokkal jót tehetnek. Sokképpen megaláztatnak; de ez is mind csak dicsőséget terem a számukra. A gyalázkodásra — áldással felelnek . . . A sértést — jóindulattal viszonzozzák. A meg nem érdemelt büntetéseket nem önmegadással hordozzák: nekik ez is csak javukra szolgál . . . Úton-útfélen támadják őket a zsidók, üldözik őket a görögök; de senki se tudná megmondani, hogy — miért? . . . Bizony, egy szóval elmondhatjuk, hogy ami a lélek a testben, az a jó keresztény ebben a jelenvaló világban. A lélek éltető ereje szétárad a test összes tagjaiban: a keresztények is ezt az életadó munkát végzik ma mindenfelé az egész világon. A lélek a testben vesz szállást magának, de nem olvad fel benne; a keresztények is a világban élnek, de nem folytatnak világias életmódot. A halhatatlan lélek halandó hüvelyében lakozik; a keresztények is — zarándok módra — múlandó testben élnek itt, várva és remélve, építve és egyberakva az örökkévaló hajlékot a mennyben. Ez hát az ő kiváltságuk, amiről kár volna lemondaniok..”

És ez nem ábránd, nem költemény. Ez elejétől végig komoly valóság; eleven krónika, amely bepillantást enged annak a szent hajdankornak a lelki világába. Ebből látjuk, hogy a test béklyói között is lehet valaki — és pedig férfi és nő egyaránt — szabad mennyei polgár; mert az az igazi szabad ember, aki fogoly lett s önszántából odaadta magát az Úr Jézus Krisztusnak. Az ilyenek javában élvezik Isten fiainak szabadságát, amely sohasem fajulhat szabadsággá, mert ott van bennök és körülöttük az örök isteni Jelenlét. Ennek a vezetésében megbíznak, ennek a tanításaival élnek, följárva magukat élő áldozat gyanánt a Szeretet oltárán.

S amint egyik század a másik után elkövetkezik, mindenikben akad egy-egy kiváló egyházi férfiú, tudós és mystikus, bölcs reformátor és szónok, aki a maga lelki világában újra meg újra átéli a mennyei polgárságra való elhivatottság örömét s a maga egyszerű életével gazdagítja a világtörténelmet. Szent Ágoston „Civitas Dei“ címen egy egész könyvet szentel neki. S örökbecsű *Vallomásai*-ban

is mindegyre kitér erre, beigazolva, hogy mily nagy jelentőséget tulajdonított ennek az emelkedett szellemnek az emberi haladás és a keresztény tökéletesség előmozdításában. Valóban megható, amikor Isten előtt így szól: „Én visszavonulok a lelkem rejtekébe, ott énekelem el Neked szerető szívem énekét, ott sóhajtom el zarándok mivoltom kimondhatatlan vágyakozásait, amikor Jeruzsálemre gondolok“... Ez a mennyei Jeruzsálem az az ideális lelki ország, amely alatt rendszerint Istennek országát értik; annak minden igaz hívőre kiterjedő mennyei polgárságával... Másutt meg így nyilatkozik az Istent szomjuhozó léleknek megrendítő áhítatában: „Boldogtalan vagyok, ha Benned nem vagyok, Benned nem lehetek...“ Sokrendbéli küzködései után csakugyan *lelki emberré* változva, a Mindenható színe előtt így áradozik: „Az én nehézkedésem (gravitáció) — a szeretet; az szabja meg az irányt, amerre szárnyalok. A Te ajándékod, hogy kigyúlad mibennünk és mi egyenesen fölfelé vágyódunk, fölfelé törekszünk. Megjárjuk a szív magasba vezető ösvényeit és a grádicsok énekét énekeljük, — fölfelé megyünk, föl, a mennyei Jeruzsálem békéje felé...“

Ugyanő egybehasonlítja a földi várost a mennyei várossal s az utóbbiról így nyilatkozik: „A mennyei város lakói hit által élnek; de azért elfogadják a politikai közállapotokat, amelyek között a földi város békességét egyetértő lélekkel szolgálhatják. Csak egy kívánságuk van, s ez az, hogy az Isten tiszteletében és imáadásában őket senki és semmi ne gátolja. Mert nekik az a fődolog, hogy az isteni lélekkel való boldog és boldogító társalkodásukat zavartalanul folytatva, általa Istent dicsőítsék s embertársaikat szolgálják. Minden jó cselekedet ezt az örök békességet mozdítja elő Isten és emberek között. Hiszen, akik hit által élnek, már itt a földön a szentek polgártársai és Isten háza- népe...“

Úgy gondolom, hogy ilyen mennyei várost óhajtott Calvin, a nagy reformátor is s azt Genfben a maga hite szerint meg is valósította — kérlelhetetlenül. Ám az ilyen dolgokban a kényszer és a szigorú büntetés, amely külső engedelmességet biztosít, még nem kezeség amellet, hogy

a szivek és a lelkek mélyén megindul az isteni kegyelem jótékony árama; ide szeretetteljes bánásmód és családias, gyöngéd nevelés kell, aminek a nyomán künn és bent áldás fakad s a krisztusi eszmék szépsége, jósága és igazsága elvégzi a maga gyógyító és újjászülő munkáját az emberi lélekben... Jézusunknak szelid evangéliuma: és nem a Mózes áldozati törvénye.

Channing Vilmos, a nagy amerikai prédikátor, az egyetemes és láthatatlan egyházzól szóló fejtegetéseiben szintén azt az alaphangot üti meg, amely az Úr Jézus tanításainak szellemével mindenben megegyezik s Isten országának mennyei polgárságát állítja be a jövő élet boldogságának erkölcsi tényezője gyanánt.

Parker Tivadar szerint: „A kereszténység végcélja az, hogy az embereket olyan szoros lelki közösségbe hozza Istennel, mint aminőben Jézus élt az ő mennyei Atyjával. Olyan magasztos állapot ez, amelyben istenes gondolatok és átszellemült érzések vezérelnek minket az Úr törvényeinek megtartására, igazságban és szeretetben találva fel életünk javát. Lelki tisztaság és apostoli buzgóság kell ide, hogy Isten minket megsegítsen s a Tőle nyert segedelmet felebarátaink és szeretteink boldogítására fordíthassuk...“

Szentek polgártársai és Isten házanépe: már ez az ismerős mondás is magában foglalja a mennyei polgárság gyönyörű eszméjét. S azt csakugyan ilyen módon lehet és kell megvalósítanunk, híven ragaszkodva mindig és mindenütt az Úr Jézusnak áldott szelleméhez, kiben testi és lelki életünk — mint egy összhangzatosan egybeszerkesztett épület — „szent templommá növekedik az Úrban...“

Jézus lehajol a kis gyermekekhez s mint egy hű barát kíséri őket az egész életen át: „Ilyeneké a mennyeknek országa.“ — Máskor ismét ebben a hangnemben: „Ha még nem tértek és olyanok nem lesztek, mint ez a kis gyermek, semmiképpen sem mehettek bé az Istennek országába.“ — A mennyei polgárság tehát ott kezdődik a bölcsőnél, amelynek álmai fölött féltő gonddal virraszt az anyai szeretet. Ki tudná megmérni, hogy mennyi ebben a szeretetben a puszta ösztönszerűség, amely az állatvilággal is közös, és mennyi az igazi önfeláldozó készség, amely az emberi gyarlóságon

fölülemelkedve s a múlandóság határait átlépve, megköze-
líti az isteni tökéletességet! Bizonyára, a saját tapasztala-
taink alapján is megállapíthatjuk, hogy az anyai szeretet
kimeríthetetlen.

Ez az anyai szeretet sok mindent megfejt, ami az élet-
ben eladdig ködös problémának tűnhetett föl előttünk. Jó
korán imádkozni tanított bennünket, akkor, amikor az
ihletett szavaknak alig vettük valami értelmét. S most, íme
tudjuk, hogy az imádság a lélek kenyere. Kézenfogva
iskolába vitt, hogy elvegyülve a tanulótársak játékos cso-
portjában, megtanuljuk a betűvetés mesterségét. S lám, holt
betűkből és számokból azóta elevenítő lélek és a becsület
kétszerkettője lett, aminek más szóval — jellem a neve. —
Frigyünkre ő adta az áldást, mint a családi oltár papnője;
pedig talán örömkönnyei közt egy árva szót se szólt, csak
homlokon csókolt s meg-megölelt mind a kettőnket: „Fiacs-
káim, szeressétek egymást!” — S lám, a családja egész-
séges sarjadékai az Úr házában pitvarában velünk együtt
dicsőítik a mennyek országának dicsőséges fejedelmét, velünk
együtt a Krisztus anyaszentegyházában.

Nagy kincs tehát a mennyei polgárság, Kedves Hall-
gatóim! Mindnyájunknak közös kincse: családi ékszer, ame-
lyet elzálogosítani, vagy áruba bocsátani nem szabad...
Inkább koplaljunk, inkább rongyoskodjunk: de hitvány
pénzért, vagy üres ígéretekért oda ne adjuk emberi életünk
legszentebb javát, gyermekeinknek drága örökségét! Éppen
ezért — a paptól ne vegyék zokon, ha itt is prédikál —
amit a megelőző szakaszban tükör által és homályos beszéd
által elmondandó valék, vegye a szívére itt, ebben a kedves
körben és az egész magyar hazában minden jótét lélek;
mert ezen fordul meg nem csupán a magunk egyéni bol-
dogsága, hanem a keresztény család anyagi és erkölcsi jó-
léte s egyben szomorú özvegyi sorban tengődő édes Anyánk-
nak, a magyar Hazának a feltámadása is...

Imádkozzunk tehát: imádkozni pedig hittel kell; hittel,
amely *hegyeket* mozdít ki helyükből... *Munkálkodjunk*
tehát: munkálkodjunk, amíg nappal van; mert eljő az éj-
szaka; nekünk pedig, mint mennyei polgároknak, a világos-
ság fiaival kell szövetkeznünk... Imádság és munka szent

frigyéből sarjad mindnyájunk számára egy szebb és boldogabb jövőre bízható reménye. Mondjuk tehát mi is folyton Isten felé áradó, mély lelkeséggel: — „Égi hazám, mennyit könyörgök Alkotódnak, hadd legyek benned én is az Övé!” — Adja Isten, hogy mindnyájunk forró óhaja szerint úgy legyen! Amen.

Tagore bölcselete.*

Mintegy másfélszáz esztendővel ezelőtt véletlenül egy érdekes könyvecske került a kezembe. Címe: „*Flüstern der Seele*“. Magyarul: „Amit a lélek mond“. Előbb csak időtöltésből olvastam belőle — innen-onnan — egyes részleteket. Később már annyira magával ragadott az írás szelleme, az egészen előmlő komoly s mégis derűs világnézet, hogy mindennapi olvasmányom lett. Úgyszólván: az én második bibliám, amelynek képeiben és hasonlataiban s igazságának meggyőző erejében nemcsak gyönyörködni tudok, hanem úgy tekintem azt, mint egy modern kijelentést, amelynek sugallatát követve, végtelen haladás pályája nyílik meg előttem. Ezt a modern kijelentést is Keletnek köszönhetjük. India sejtelmes világában csendül fel a szózat, amely — ha más szavakkal is — ugyanazt mondja, amit a mi Urunk és Mesterünk, a Jézus Krisztus: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes!“

És a próféta, aki ősi szent hagyományokra támaszkodva, de a modern élet bonyolult kérdéseit is figyelemmel kísérve, szavaiban és tetteiben, irataiban és törekvéseiben, férfias magatartásban és lelkes contemplatióban hozza ezt az új kijelentést, mint isteni ajándékot, nemcsak a hindu nemzetnek, hanem a Nyugat vénhedt bölcseinek is, — ki lenne más, mint Rabindranath Tagore? — Nekünk, unitáriusoknak annyival kedvesebb és rokonszenvesebb, ha tudjuk, hogy a reformált hindu egyháznak, a Brahma-Somajnak egyik vezére, aki a mi angol és amerikai unitárius testvéreinkkel élénk szellemi összeköttetésben áll.

Hatvanhárom éves kora mellett is, állandóan dolgozik. A munka valóságos életeleme. Ebben óhajtja mintegy megvalósítani önmagát, kifejezésre juttatva mindazt, amit ővele

* Felolvasás a bpesti Dávid Ferenc Egyletben.

az örök Alkotó tervezett. Szép és nemes gondolatai a költészet varázsával hatnak az olvasóra. Egyéni hite és meggyőződése széttöri a megszokás korlátait s oda emeli őt, ahol az apostoli példaszó szerint „színről-színre“ láthatja e világ lelkét, az ő Istenét. A földön jár; annak porát tiporja, annak virágait élvezi, annak kincseit gyűjtögeti a maga tárházában, annak viharában próbálja ki erőinek legjavát; de lelkét fönséges nyugalom tölti be, amint elmereng a csillagos ég távlatában s az évszakok egyre váltakozó színei és gyümölcsei, az órák és a percek, a nap kelte és a naplemente: mind-mind foglalkoztatják az ő gazdag képzeletvilágát. Ezek nélkül üres volna számára a lét. Ezek nélkül, úgyszólván, eszmélni se tudna. Pedig ő eszmélkedni akar... Ki akar emelkedni önmagából, az önző érdekszálak fojtogató kötelékeiből; mert az ő ideálja: a szabadság. Érzi a lelkében, hogy szárnyai vannak, tehát repülni akar; de rendet óhajt tartani, mert ismeri a szabadságnak ama tökéletes törvényét, amikor az ember Ura önmagának.

Nem könnyű szerrel jutott hozzá a *felismerésnek* ahhoz a mértékéhez, amely őt a ma élő nemzedék tanácsadójává tette. Sokat olvasott: rendszeresen és sokat tervezgetett; barátaival és testvéreivel s boldog emlékezetű atyjával szívesen kicserélte gondolatait. Világjáró utazásaiból, mint a méh a mezőről, gazdagon megrakodva tért vissza szülőtte földére. S innen eredt az a szent elhatározása is, hogy népét a tudomány fegyverével, a jellem hatalmával fogja felszabadítani és nagyvá tenni. Ezért írt és szónokolt, ezért agitált és magvas kritikáival népének irodalmi színvonalát emelni igyekezett. A zene bűbájos erejét is szolgálatába állította ennek a magasztos eszmének s dalai, amelyeket széltében-hosszában énekelnek a zengzetest bengáli nyelven, nemcsak az ő népszerűségét emelték, hanem egyúttal hozzájárultak a nemzeti érzés, a hazafias lelkiület ápolásához is. Mert szép dolog a — „*felismerés*“; még szebb, ha valaki azt, mint Rabindranath Tagore át is éli, szívvel-lélekkel magáévá teszi; de mindez csak úgy ér valamit, hogyha átvisszük azt a gyakorlati életbe. S így azután reánk nézve a *Szádhaná* (egyik híres könyve) csakugyan „tökéletes élet“ leend.

Tökéletes élet: amikor t. i. a világmindenség s annak alkotó részei között, az Isten és az emberi lélek között nincsenek korlátok. Mintha csak Jézus gondolatát követnők: „Az Istennek országa tibennetek vagyon“. Mintha csak Pál apostol intelmét hallanók: „Akik az Úrnak lelke által vezéreltetnek, azok Istennek fiai“. Általában véve, Tagore bölcséletének alapgondolata az evangéliummal sok rokon vonást árul el; különösen a János szerinti evangélium önkényt kínálkozik ilyen összehasonlításokra, amikor a világosság és a sötétség örök harcát példázza. Itt sincs más út és mód a *felszabadulásra*, csak ha elhagyjuk a sötétségnek cselekedeteit: a dölyföt, a kéjelgést, a tudatlanságot és a gonosz gondolatokat, amiket menthet ugyan itt-ott az emberi gyarlóság, de nem tehet sohasem kívánatossá, hogy abban továbbra is megmaradjunk; mert akkor önkényt kovácsoljuk a láncot a kezünkre-lábunkra s magunk emeljük a börtönfalakat magunk körül, ahonnan azután hiába sóvárognánk, hiába epekednénk az áldott napsugár után. Ezeket önmagunkban le kell győznünk, meg kell semmisítenünk, hogy a nyomukban megillető helyét elfoglalhassa a saját lelki világunkban és az emberi társadalomban, a haza és a nemzet életében a megbocsátás és a szeretet, a könyörület és az igazság.

Ez hát az igazi értelme a Nirvánának, amely a köztudatba úgy ment át, mint a megsemmisülés réme, holott éppen olyan szent dolog az, mint a keresztény katharsis, vagyis tisztulási folyamat, amikor a helyes fölismerés (*Vidja*) trónjára segíti a szép, jó és igaz örök eszményeit; amikor levetkőzzük az ó-embert, hogy felöltözhessük az új-embert. Így jutunk el a „valótlanság világából a — valóságba, a sötétségből — a fénybe, a halálból — a halhatatlanságba“. Isten kijelenti magát a saját lelkünkben: itt a véges és a Végtelen találkoznak egymással. S ez a felsőbbrendű lét mondhatatlan öröme a forrása, amikor az új teremtés belép a maga jogaiba s ahelyett, hogy képzelt dicsőségében csupa hiúságból kénye-kedve szerint csapongana, formát alakít, törvényt hoz, korlátot szab önmagának, miután ez a jól felfogott önállóság és függetlenség ismertető jele. A teremtmény örvend az ő Urának és a

Teremtő örvend az Ő teremtményének. Az „Énekek éneke” szerint: „Keresem azt, akit az én lelkem szeret...” Keresem. És megtaláltam. Nincs is azután ehhez fogható boldogság. Ez már a halhatatlanság üdvössége, amelyben a szeretet megdicsőíti önmagát. Ikertestvérek rózsalánca ez. Örök frigy, amely azért olyan tartós, mert önkényt köttetett.

Ezen az úton járva, nyilvánvaló, hogy ennek a szent együttlétnek, ennek a lelki harmoniának szép és hasznos tetteiben, az önzetlenség és a szeretet munkáiban kell megnyilvánulnia; mert amint az apostol mondja: „a hit jó cselekedetek nélkül — megholt állat”. A tétlen szemlélődéssel, a kegyes báméskodással nem sokra megyünk. Benső szükség parancsolja, hogy dolgozzunk, hogy teljesítsük kötelességünket, hogy „munkálkodjunk, amíg nappal van...” Az *Upanishad* szavai szerint: „Bármily munkát is végzel, szenteld azt Brahmának”. — Jézus szerint: „Az én Atyám mindez ideig munkálkodik, én is munkálkodom.” — Ilyen egyetértő, önzetlen munka és odaadó oltári áldozat vívja ki a lélek számára az igazi szabadságot, a tökéletesedésnek óhajtvá várt uralmát, vagyis más szóval: Istennek országát itt a földön: a mi időnkben, minden jóra való, becsületes ember szívében és lelkében.

India ősi szelleme ilyen emelkedett formában nyilatkozik meg a szemünk láttára. Ez az ősi szellem meg van örökítve az ő szent irataikban. De az még nem elég: kinek-kinek egyéni életében kell ezeket a magasztos elveket kidomborítania, hogy az többé ne holt betű, hanem éltető és elevenítő lélek legyen... Pál apostol szerint: „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.”

Átszellemült, mélységes lelki élete mellett, Tagore a rajongásig szereti a külvilágot, a természetet, amelynek kebelén, a rengeteg őserdő szent magányában éltek a civilizáció kezdetén az ő eldődei. Otthonuk és iskolájuk ott volt a szabad ég alatt. Erre a mintára alakította ő is az ő erdei iskoláját (Santiniketán), hogy az új nemzedéket vissza vezesse az ősi nyomokra s neveljen ott a jövő számára testben-lélekben ép, húséges és hasznos polgárokat a hazának és az emberiségnek; mert ő ezt a két gondolatkört soha el nem választja egymástól. Mint ahogy a természet és az

ember is az ő gondolatában nem két külön világ. Szerinte „mind a kettő egy központi igazság megnyilatkozása. A kettő egymással örök harmoniában él. Meg se értenék egymást, ha nem volnának egymásra utalva szellemi kötelekkel. Hiszen csak az a miénk igazán, amit lelki rokonság kapcsán tettünk magunkévá. Még gondolkozni is csak úgy és akkor tudunk, hogyha mindent szorgosan egybevetünk s ami eddig az anyagban némaságra volt kárhóztatva, beszédessé lesz a mi ajkainkon. Akaratunk is akkor győzedelmes, hogyha összhangban áll a nagy Egésszel s a mindenség örök céljaival nem jut soha összeütközésbe.“

India lelkét tehát jobban, mint az ő útmutatása mellett, az ő egyéni kommentárjával kísérve, meg se ismerhetnők. Jóleső önérzettel mondja: „Mi sohasem tagadjuk meg a természetet: az örök teremtés a mi szemünk előtt egy nagy Egység jegyében folyik szakadatlanul. Ugyanezt valósítjuk meg lelki életünkben is, amikor érzéseink és cselekedeteink között megbonthatatlan, természetes összhang uralkodik.“ A Teremtő maga is mindeneket ilyen nagy Egységbe (Unitas) foglal egybe; s ebben azután nincs és nem is lehet semmi önkényes eljárás, semmi durva megszakítás, ami a dolgok rendjében föltétlenül zűrzavart idézne elő. Ugyanezt halljuk az Újtestamentumban: „hogya az Isten légyen mindenekben — minden... Mi is Őbenne vagyunk, élünk és mozgunk.“

A természet világában és az emberiségben — Tagore nyomán haladva — nincs kiemelkedőbb és fontosabb valami, mint az Egyéniség, azaz a léleknek az a benső tartalma, ami minden életnek összege és végcélja. Ez a kis világ magában foglalja a nagy világot is; sőt arra egyenesen átalakító hatással lehet. Ennek a benső világnak tehát szépnek és harmónikusnak, erősnek és ellentállónak kell lennie mindazokkal a támadásokkal szemben, amelyek akár a külső világból kiindulva ostromolják, akár azokkal a bomlasztó törekvésekkel szemben, amelyek belülről — az emberi önzésből kifolyólag megrontására törnek, mert úgy látszik, hogy itt is áll az őszinte vallomás: „Akaratom van a jóra; de hogy azt elvégezzem, nem tehetem.“ — Első sorban tehát önmagunkat kell megismernünk. Ez a kulcsa

annak, hogy másokat, mindent és az Istent magát is megismerhessük. Ez a megismerés pedig nem esetleges, nem külső járulék, hanem hosszas és kitartó lelki gyakorlat eredménye. Nemzedékek áhívatának és szeretetének mosolygó gyümölcse, amely amily szép és egészséges kívülről, éppen olyan ragyogó és ízes belülről s egyúttal magával hozza azt a tökéletes békességet, amely életünknek legfőbb java és értéke. Az igazi bölcsek (*Rishi*) teljes harmoniában élnek a világ lelkével és önmagukkal: megszabadulva önző vágyaiktól, egybeolvadnak a mindenség életével... Ez a végcélja az egész emberiségnek. Hogyha igazában meg akarja valósítani önmagát, akkor úgy kell állania a teremtett világgal és annak Istenével szemben, mint egy óriás Egyéniség, akinek a kebelében elhamvadtak a pusztító szenvedélyek, megszűntek háborogni a szennyes hullámok; a zsarnoki önkény letette szeges korbácsát s átvette a királyi pálcát az egyedül uralkodó tiszta szeretet, amely a szerelmes rajongásával élvezzi a kivívott szabadságot, a mocsoktalan tökéletességet. Ez a teljes megértés: a hiánytalan felismerés — a korlátlan fölszabadulás.

Ezzel szemben, a világban és a dolgok menetében rejlő rossz, sőt még a halál is csak esetleges tényezők, amikkel ugyan számolnunk kell, de azok bennünket, útban a végtelen tökéletesedés felé, meg nem akadályozhatnak. A rossz ott van a jó nyomában mindenütt, mint a fény mellett az árnyék; csak azért, hogy a jót és annak örök értékét, a győzelemre való elhivatottságát annál inkább kiemelje. Ott van, mint ugyanazon barázdában a tiszta búza mellett a konkoly, amelyet a mennyei gazda megtúr az aratásig, de akkor érdeme szerint bánik el vele; mert aki a törvényt hozza, az bűnpártoló nem lehet. Nincs okunk kételkedni az örök Bíró igazságosságában, atyai szeretetében, amelynél fogva még a rosszat is: a fájdalmat, a kísértést, a veszteséget és a szenvedést végeredményében a mi javunkra fordítja. A rossz ebben a világban csak *negativum*: a lázadás ösztöne, a tagadás szelleme, amely folytathatja ugyan a maga kisdéd játékait ideig-óráig, de az események mindent magával ragadó sodra elől — egy fensőbb akarat intézésére — kitérni kénytelen s önmagát megalázva ismeri be,

hogy a rossz csak tövis a testben, amelytől minket is Pál apostol módjára csak ez a szózat menthet meg: „Elég neked az én kegyelmem.“ — Ez az égi szózat, ez a benső sugallat hozza létre az oly kívánatos egységet a mi lelkünkben: azt az egységet, amely a természet világában is mindenütt és minden fokon törvényszerűséget és engedelmisséget követel.

Ez előtt az örök ideál előtt önkényt meghajolva, elismerjük, hogy sok-sok tünemény, sok-sok tényező van ezen a világon: de az igazság fönt és alant egy és ugyanaz. Ezt kell fölfedeznünk a dolgok mögött s akkor a maga kiterjedésében és örök világosságában megnyílik előttünk az egész látóhatár, és mi ott állunk meztelenül és önmagunkból minden világi hiúságot kiürítve, a Végtelennek szentséges színe előtt... „*Ismerd meg a saját lelkedet*“ — mondja az Upanishad s akkor az egységnek ezt a magasabb vezérelvét minden emberben föltalálod, a gyöngé gyermekben és a serdülő ifjában is, akiket ehhez képest fogsz megbecsülni s bennök a „Jövendőt“ szemlélve, hozzájuk lehajolni, őket szeretettel átkarolni... Csakhogy, amíg ez az emelkedett szempont a maga gyönyörűségével, üdeségének tavaszi bűbájával megjutalmazna bennünket, sok mindenféle próbán kell átvergődnünk, sok előítéletet kell leküzdenünk. Úgy vagyunk vele, mint a gyermek, amikor ösztönös vágyaitól hajtva, elkezdi tanulgatni az ABC betűit. Ezek a betűk egyenkint nem valami nagy élvezetet nyújtanak, mert a gyermek nem látja az összefüggést, nem tudja, hogy mire való az egész mesterkedés: unalmas robot, fárasztó mulatság ez neki. De, amikor szavakat és mondatokat képez belőlük s a sok értelmetlen hangból kibontakozik egy szép mese, egy gyönyörű idea, egy fönséges költemény, egy isteni dalt: ez már azután igazi lelki öröm; megnyugtató, csöndes harmónia.

Am az ismeret maga (intellektualizmus) még mindig csak a részleges eredmény; a tökéletes megismerést — Tagore iskolájában — csak a szeretet nyújtja a mi számunkra. Ez a legnagyobb áldás az emberi életben. Általa kiemelkedünk saját magunkból és egyesülünk az Örökkévalóval... Akit szeretünk, abban találjuk föl voltaképpen a saját lelkünket a legtisztább alakban, a legszentebb értelemben.

Mintha ez az egész új evangélium csak a János apostol közönséges levelének a visszhangja volna: „Az Isten szeretet; és aki a szeretetben marad, az Istenben marad és az Isten is őbenne.“ Vagy a korinthusi levél mottója: „Ha szeretet nincsen én bennem, semmi vagyok . . .“

Életünk ebben az irányban tulajdonképpen nem más, mint egy örökös keresés. Keressük önmagunkat, a saját lelkünket s addig nincs is nyugodalmunk, amíg meg nem találtuk. És ha egyszer igaz valóságában sikerült megismernünk — mintegy fölfedeznünk — saját magunkat, akkor ezen az úton, a saját lelkünkön keresztül, a megvilágosolás teremtő percében megismerjük magát az Istent, az örök Alkotót is, mert „a mi Istenünk világosság és Őbenne semmi sötétség nincsen.“ — Csak addig van távol mitőlünk, amíg a saját vágyainknak és kívánságainknak hódolunk; de a tudásban, szeretetben és akaratban egységre törekvő léleknek kijelenti önmagát s mint irgalmas szívű, megbocsátó Atya, eltörli minden bűneinket s úgy vonul be az Ő szentélyébe, mint egy szívesen látott vendég, akit az első hely illet meg tiszteletünkben és csodálatunkban, szeretetünkben és gyermeki ragaszkodásunkban . . . A Végtelen a végesben is mindig önnönmagának a megvalósítására törekszik.

Ez az Istenben gyökeredző, tudatos és szeretetteljes lélek az Ő legszebb ajándéka: nagyobb, mint bármi földi kincs, amit mohó étvággyal fölhalmozni igyekezünk. Nagyobb, mint a vitézi tettek, amiket végrehajtottunk. Nagyobb, mint a szürke teoriák, amiket önhittségünkben fölbuzdulva fölépítünk. Tagore szerint, a szenvedés arra való, hogy próbára tegye az igazi lelki nagyságot . . . A lemondás nála — a lelki gazdagságnak igazi fokmérője . . . Tudatos és szeretetteljes lelkünk a legbiztosabb útmutató a világ tömkelegében . . . Nincs hozzá fogható semmi más, ami annyira megnyugtatóna minket, mint éppen ez a lélek, amelyet örök fejlődésében a halál maga sem gátolhat, sőt csak újabb teret nyit számára a végtelen haladás szabad ösvényein. Ebben, a már e földön üdvözült lélekben érzés, gondolat és cselekedet — mint jó testvérek — önkényt kiegészítik és megértő örömmel támogatják egymást; mert tapasztal-

talták és százszor és ezerszer áldották az Isten szent nevét a harmonikus életnek ama megbecsülhetetlen áldásaiért, amelyek az Ő atyai szívéből fakadnak. Ez az a momentum, amikor a keresztény hit vezére és tanítómestere, az Úr Jézus, elmondhatá vala (minden dogmai utógondolat nélkül): „*Én és az Atya egy vagyunk*“ . . .

Ez az a benső világosság, ami nélkül minden külső fény csak puszta csillogás s csak arra való, hogy eltakarjuk belső ürességünket. Céltalan csapongások útvesztőiből nem a lidércfény fog kivezetni, hanem egy tiszta tükör, amelyből torzítás nélkül, szépítés nélkül látjuk önmagunkat, s önmagunkon az Isten képét, amelyre teremtettünk . . . Nézzétek, mint tündököl rajta az Örökkévaló képe! Mint izzik rajta a megváltó Szeretet tisztító sugárözöne! Mint hajlik alá hozzánk egy boldog Szív, hogy annak túláradó örömére teremtő erővel dobogjon a mi emberi szívünk is s mint fölhangolt hárfa zengő húrjai adják vissza az örök teremtés soha meg nem szűnő mennyei dallamát, vívódásaink melódiáját, amelyet megnyugvással és megértéssel kísér visszatérő, meg-megújuló *dominánsaival* a láthatatlan művész isteni keze . . .

Áldott a kéz, amely alkot. Áldott a szív, amely szeret. Áldott a lélek, amely magába foglal és átölelve tart mindeneket. Áldott ez az óra is, amelyet együtt tölthettünk *Santiniketanban*, a boldogság s a lelki nyugalom derűs otthonában, ahol Rabindranath Tagore, az universális elme, az egyetemes testvér barátságával, szívet-lelket andalító zenéjével — az örök harmóniával — máskor is szívesen lát bennünket.

Most hát, a viszontlátásra!